

RECENZII

Gheorghe Vlăduțescu, *Filosofia în Roma veche*, București, Editura Paideia, 2020, 358 p.

Reconstrucția propusă de Gh. Vlăduțescu în *Filosofia în Roma veche* este una întemeiată hermeneutic, proiectând trecerea de la ipostaza elenistică a filosofiei la cea romană ca fiind un act interpretativ, mai curând decât unul mimetic sau regresiv. Însă *interpretatio romana* aici înseamnă mult mai mult decât traducere, deregionalizare și adaptare; mai curând, ceea ce transpare din gândul directiv al acestei lucrări este procesul de împlinire al unui potențial inerent filosofiei originare – accesibilitatea, adaptabilitatea și instrumentalitatea universalizabilă a gândirii filosofice. Paradoxal, *Filosofia în Roma veche* ne arată că acest fenomen este sesizabil tocmai într-un cerc hermeneutic care trece Filosofia mereu printr-o limbă istorică, primul gest cosmopolit și total deschis al discursului filosofiei fiind tocmai traducerea și în același timp modelarea limbii latine. În acest sens, deși logica internă a lucrării este atent angrenată în particularitățile istorice, traiectul rămâne unul care nu urmărește mutațiile sau saltul elenismului către geografia romană, ci surprinde chiar un nou mod de a filosofa, unul specific determinației culturii romane. Problema cea mai pregnantă în această lucrare rămâne aparentul antagonism dintre sintagmele „filosofie romană” și „filosofia în Roma veche”. Acest antagonism taie cumva cartea în două mize – una istorică (1) și cealaltă hermeneutică (2) – sau, așa cum o numește Gh. Vlăduțescu pe cea de pe urmă, sistematică, gândind oarecum hegelian.

Prin provocarea titlului „Filosofia în Roma veche”, unde filosofia vizitează Imperiul și noua limbă, Vlăduțescu vorbește și pe o a doua voce atunci când indică spre o filosofie romană autohtonă, veritabilă, o traducere autentică a elenismului care, finalmente, a fost o condiție de posibilitate latentă a elenismului. Reconstrucția de față lucrează diligent, deși dezechilibrat, în două sensuri, așa cum le-am menționat – pe de o parte (1) urmărind evenimențial (istoric) structura lingvistică originară a filosofiei grecești adaptată *prin traducere* contextului instituțional și cultural roman, pe de altă parte (2) urmărind sistematic filosofia, ca inovație originară grecească, devoalându-se *prin interpretare* (ca devenire) mentalității romane. Dezechilibrul este resimțit în înclinarea preferențială a profesorului Vlăduțescu pentru o istorie filosofică de sistem (2), dincolo de ipostazierea și interpretarea particulară contextelor, care urmărește devenirea filosofiei de la greci la romani, mai curând decât o reconstrucție istorică mai neuniformă (1) care surprinde rupturi, fragmentări și incongruențe paradigmatică în interpretările filosofice.

Implicațiile acestei ipoteze hermeneutice cu accente sistematice sunt majore, întrucât rezultatul nu este doar o reconsiderare mai riguroasă a filosofiei romane, discriminabilă de filosofia grecească, ci, mai mult decât orice, este creat un spațiu în care filosofia romană reprezintă probabil prima formă de interpretare (performativă/practică în acest caz) a gândirii filosofice originare, elenistice, într-o formă naturalizată și continuu naturalizabilă.

Firul discursiv probabil cel mai intrigant, care leagă situația romană într-o fază cu puternice afinități contemporane nouă, este acela al eclecticismului filosofic și, dincolo de, dar împreună cu acesta, pragmatismul mentalității romane.

Într-o primă fază este important de sesizat faptul că academicianul Vlăduțescu încearcă să detensioneze eclecticismul, în special cel *ciceronian*, de sincretism sau diletantism. Permițând acestui gând să însoțească lectura, cartea capătă, cel puțin într-o față a ei, chipul unei apologetici a filosofiei în această nouă situație romană. Însă tot prin această detensionare, filosofia romană capătă un soi de autonomie față de elenism, descoperind ceva crucial din mentalitatea romană – deschiderea antrenată critic față de mai multe orizonturi de gândire: fie el stoic, epicurean, sceptic etc. Desigur, într-un sens istoric, situația eterogenă a Romei imperiale, în special în ceea ce privește condiția fenomenelor religioase, constrânge filosofia romană să se debaraseze de formele ei cultice, sectare, care aveau

desfășurare optimă în contextul „broaștelor din jurul iazului” grecesc. Însă sistematic, interpretarea romană reprezintă tocmai deschiderea mai multor căi, școlile (*hairesis*) filosofice devenind mai degrabă piese preferențiale vieții bune decât facțiuni filosofico-religioase ce concură pentru adevăr.

În cea de-a doua fază, cea pe care am numit-o anacronic pragmatismul roman, autorul găsește atât în eclecticismul directiv al lui Cicero, în umanismul roman al lui Lucrețiu, cât și în operativitatea moralității la Seneca, o forță pragmatică specifică conjuncturii romane. Accentuarea practică a filosofiei în Roma Antică transpune întreg spectrul fundamental al fizicii (sau al filosofiei naturii) și al teologiei sub dirijarea instrumentalității adevărului. Spre deosebire de elenism, în care modul de a fi și de a trăi emergea din structura fundamentală a lumii, romanii procedau invers, justificându-și stilul de viață dezirabil printr-un detur ulterior prin fundamentele lumii. În acest fel, filosofia romană se ivește ca un soi de umanism antropocentrist sau, în termeni comparativi, un elenism fără teologie, însă profund pragmatic. Deși antidogmatică, această situație explorată în detaliu de Gheorghe Vlăduțescu nu destituie spiritul civic sau, pe larg, *vita activa*. Tocmai preocuparea interioară, contemplativă și fortificarea prin filosofie a cetății proprii face ca filosofia romană să fie una puternic angajată moral și politic. Conjunctura descrisă în această lucrare creează o rezonanță deosebit de atractivă cu pragmatismul american, care propune un discurs, iată, de pe Noul Continent, în interpretarea și desprinderea sa față de Lumea Veche. Un pragmatist radical precum Richard Rorty vede paradigma dihotomică public-privat sub aceeași flexibilitate a eclecticismului (vocabularelor) și a preocupării stringente față de operativitatea interioară a filosofiei, ca pe un mijloc discriminatoriu necesar prin care implicarea în polis (un polis multicultural și plurireligios) să fie cu atât mai semnificativă.

În cele din urmă, trebuie amintit faptul că profesorul Gheorghe Vlăduțescu îl situează pe Marcus Aurelius, capătul opus stoicului-sclav Epictet, în acest periplu (sistematic) al filosofiei, undeva și la capătul anticlimax al filosofiei doctinare – îndemnul lui Aurelius de a arunca cărțile și de a te îngriji într-un final de tine este reprezentativ și totodată profetic pentru momentul trecerii radicale a filosofiei într-o performativitate pură, nondogmatică, finalmente autentic înțeleaptă. Rezultatul, paradoxal poate, este tocmai sfârșitul filosofiei romane stoice și, laolaltă, sfârșitul Romei vechi.

Ștefan Bârză